

Per Erik Tell

Den falske ingenjören

och andra svenska spår i Argentina

ULTIMA ESPERANZA BOOKS

INNEHÅLL

<i>Förord</i>	9
<i>Kosmopoliterna på calle Tacuarí</i>	11
<i>Madonna, mödrarna och Henrik Åberg</i>	15
<i>Från tsarens Ryssland till Peróns Argentina</i>	18
<i>Drottning Sophia och den norske huliganen</i>	21
<i>AJW af Jochnick och en doft av krutrök</i>	25
<i>Kalles kaviar i Svenska kyrkan</i>	32
<i>Från Hitlers Tyskland till Peróns Argentina</i>	35
<i>Larsson, Strindberg och Nils Holgersson</i>	41
<i>Korvetten Uruguay och Otto Nordenskjöld</i>	45
<i>750 whiskygroggar senare</i>	50
<i>Kikki, Evert och tangon</i>	53
<i>Emanuel Edelhjerta på hjärtat av pampas</i>	60
<i>Flygarlegendaren och världsmästaren</i>	65
<i>Över floden in bland träden</i>	69
<i>Gustav Larssons visa</i>	82
<i>Revolutionen i Paraguay och Colonia Finlandesa</i>	86
<i>Picada sueca</i>	93
<i>Jakten på Kurtz vid urskogens rand</i>	95
<i>Systrarna Olsson och mordet på Evald</i>	99
<i>Birgit, gnagaren och ugglan Matilde</i>	102
<i>Deras bett är dödande ...</i>	106
<i>OS-hoppet från Oberá</i>	112
<i>Från Rosario till Eldslandet med ångaren Tyr</i>	117
<i>Gauchon Don Bertil i Patagonien</i>	121
<i>Fårklipparvalsen</i>	127
<i>Malmöpågen Oscar och Sundance Kid</i>	132
<i>Torre Malmö i Córdoba</i>	140
<i>Bäva Stavelius, bäva!</i>	143
<i>Fanerogamer och andra gamar i Anderna</i>	149
<i>Loycan ledde till Olrog</i>	154
<i>Källförteckning</i>	160

Förord

För precis tio år sedan satte jag mig på flyget till Buenos Aires i Argentina i sällskap med min son Hjalmar. Tillsammans skulle vi uppleva en ny kontinent.

Fotboll, vin och stora köttstycken lockade. Storstaden, men också vidderna, det pampas som Taube besjungit, Patagonien som Bruce Chatwin berättat om, urskogen i nordost och vinodlingarna på Andernas sluttningar.

Många var de svenska spår som vi korsade på våra vägar under de nio månader som vår hemadress var Buenos Aires.

Svensk emigranthistoria är viktig, inte minst nu då vi möter andra folk och nationaliteter som söker sig till vårt samhälle. Hur blev våra svenska utvandrare bemötta och vilka svårigheter fick de när de hamnade i en ny värld? Svenskarna kom i stora barnrika familjer, slog sig ofta ned tillsammans och behöll vanor och ovanor från det gamla landet så länge det gick.

I *Den falske ingenjören* möter du bara en handfull av alla de svenskar som sökte sig till Argentina och Sydamerika. Inte minst efter det att boken publicerades första gången 2011 har jag fått massor av tips om fler svenskar som på sitt sätt upptäckte Argentina.

Många av de jag mötte då har idag, tio år senare, gått ur tiden. Andra har flyttat. Långsamt sopas spåren undan och världen omkring oss förändras. Allt färre kan berätta om hur det var. Min önskan är att återutgivningen av den här boken, och deras berättelser, får dem att leva ytterligare en tid.

Per Erik Tell

Onslunda, sommaren 2019

Kosmopoliterna på calle Tacuarí

BUENOS AIRES.

På calle Tacuarí 147, bara ett kvarter från Avenida de Mayo, och paradgatan Avenida 9 de Julio, vajar den svenska flaggan ovanför entrén.

Här ligger den svenska ambassaden i Buenos Aires.

Här ligger också den svenska klubben, som dessutom äger huset.

En knapp vecka före min hemresa går jag till klubbens restaurang för att äta kåldolmar och lingonsylt. Och för att säga hejdå till andra svenskar som jag lärt känna. Klubbens månadsluncher är veritabla mingelpartyt.

Svenska klubben, Asociación Sueca, är en imponerande 112 år gammal inrättning. Det var den 29 oktober 1898 som tandläkaren Nils Odahl samlade ett antal svenska immigranter på ölkaféet Cervecería Roca, och den svenska klubben bildades.

Ölstugan drevs av svensken Gustaf Essén, och var då en populär samlingsplats för Buenos Airessvenskarna. När klubben konstituerades deltog 36 herrar i olika åldrar, och mötet drog ut till midnatt, då enligt uppgift, Esséns förråd av whisky var ”uppsupet”.

När kåldolmsmiddagen inleds, i maj 2010, ligger sänghäftena redan på bordet. Skåneakvaviten serveras och *Helan går* inleder lunchen. Snart följer fler svenska visor. Från gatan utanför hörs rop och smällare från en pågående demonstration, och blandat med de svenska snapsvisorna uppstår en smått absurd stämning.

Ordföranden i klubben heter Clas Henriksson. Han är född i Kristianstad. Sekreterare är Lotta Costa. Hon är barnledig med halvårsgamle Joaquín, men kommer till lunchen för att umgås.

Lotta har bott i Buenos Aires sedan mitten av 1990-talet, och historien om hur hon träffade sin Diego är så charmig att jag inte kan låta bli att återberätta den.

Lotta Ericsson jobbade i en fotobutik i Västerås på den tiden då man fortfarande lämnade in filmrullar som framkallades och från vilka bilder sedan kopierades.

En stilig ung man med mörka drag stegade in i butiken. Italienare, trodde Lotta. I mörkrummet kunde hon inte låta bli – hon dubbelkopierade några av bilderna på snyggingen åt sig själv.

Italienaren visade sig vara argentinare, och hur det nu än gick till så blev Lotta det också.

Käldolmsmiddagen är min tredje lunch på klubben. Jag nickar åt bekanta ansikten, hälsar och småpratar. Det pratas och skrattas på svenska, spanska och ibland på lite överbryggande engelska. Vid behov också finska, danska, norska eller tyska.

En av de första som kommer fram och kindpussas är Maela Viirsoo. En leende och alltid lika glad dam i sjuttioårsåldern. Hon är estniska till födseln men tillbringade de tidiga skolåren utanför Landskrona, innan familjen emigrerade till Argentina.

Här växte Maela Viirsoo upp och blev kemist inom kärnteknologin.

Det är hon fortfarande, och tillbringar ett antal timmar varje dag på den nationella atomenergikommissionen, CNEA, i Buenos Aires.

Maela Viirsoo föds 1937 i Tallinn i Estland, och som sexåring flyr hon med familjen till Sverige undan det andra världskrigets fasor. De hamnar i Örja, där pappa, agronomen Eduard Voldemar Viirsoo, får anställning på Weibullsholms växtförädlingsanstalt. Han intresserar sig för potatisförädling.

Efter fem år i det skånska åkerlandskapet får Eduardo Viirsoo ett erbjudande om en professorstjänst på universitetet i San Miguel de Tucumán. Han kan inte tacka nej och familjen flyttar igen.

Åren i Sverige ger Maela ännu ett språk, och efter en tid i Tucumán uppmärksammar hon ett svensktalande par, som bor bara några kvarter bort. Det är Claes Christian och Gunilla Olog.

– Så lärde jag känna dem, berättar Maela, där vi sitter i biblioteket på svenska klubben.

Maela Viirsoo var knappt tonåring när hon visste vad hon skulle syssla med i livet. Hon slukade allt hon kom över om Marie Curies liv.

Det blev kärnteknologin.

Argentina låg i framkant av kärnkraftsutvecklingen i Sydamerika under 1950- och 60-talen, och Maela berättar stolt att argentinarna, under den här tiden, upptäckte inte mindre än tjugo nya isotoper.

En av dem – Wolfram 189 – är hennes egen isotop.

Det finns idag två kärnkraftverk i Argentina. Det är Atucha-verket, som ligger vid Zarate, norr om Buenos Aires, och Embalse, som ligger vid Rio Tercero, i Córdoba-provinsen.

Ett Atucha II ska startas.

– Det är sagt den 10 oktober 2010, men det blir nog den 11 november 2011 istället, skrattar Maela.

Maela jobbar inte själv med kärnkraftverken. Hennes område är radioisotopproduktion och kvalitetskontroll och dess olika användningsområden inom till exempel jordbruket eller medicinen.

Hon har varit högsta chef för den argentinska produktionen av radioaktiva ämnen. Hon tituleras doktor, och hon har gett ut mer än 30 olika forskningsarbeten.

I dag fungerar hon som rådgivare inom CNEA.

Hon blir entusiastisk då jag berättar att jag tänker skriva en bok om svenska spår i Argentina, och omedelbart har hon presenterat mig för Marjatta Nieminen, som skrivit en avhandling om den finska immigrationen, och för Elisa Vik från Oslo, som doktorerar på ämnet norrmän i Argentina.

Och, jodå, under min vistelse i Buenos Aires träffar jag också en danskätling, Martin Alejandro Adair, som dammsuger Argentina efter danska spår.

Maela Viirsoo är en nätverkare, och hon älskar att föra olika människor samman. Hennes lilla slitna filofax är fullkomligt fullklottrad med noteringar om vänner och möten, evenemang och träffar.

Hon har rest över hela världen, från Lappland till Antarktis, från Påskön och Galapagos till Papua & Nya Guinea ...

– Jag tycker om öar och storstäder, säger hon.

Hon har besökt vetenskapliga kongresser, är en av grundarna till

Argentinas kärnteknologiska förening, medlem i den Internationella föreningen för kärnkraftskvinnor, och inte minst, poängterar hon, är hon sedan 1956 medlem i den Estniska kvinnliga studentföreningen.

Maela Viirsoo talar, läser och skriver sex språk. Hon är utomordentligt stolt över sitt ursprung, men istället för att kalla sig estländska, eller argentinska, så säger hon:

– Jag är kosmopolit.

Som sådan är hon en ständig, och uppskattad, gäst på svenska klubbens månadsluncher. Inte bara för att hon själv ogillar att laga mat. Utan framförallt för att hon älskar att finnas där – i vimlet.

En av anledningarna till att tandläkare Odahl 1898 ville bilda den svenska klubben, var att många landsmän *”tillegnat sig pseudokosmopolitiska tendenser”*, och glömt bort ursprung, språk och traditioner.

Som en social mötesplats fyller klubben sin funktion, även idag, i vårt globala samhälle. Ursprung, språk och traditioner lever kvar bland de riktiga kosmopoliterna, i huset på calle Tacuari 147, i Buenos Aires.

Käldolmarna? Tja, inte går de upp mot mors.

Sedan 2014 finns svenska klubben i lokaler hos Svenska Kyrkan på Azopardo i San Telmo. Även lunchrestaurangen med svensk mat har flyttat dit. Ambassaden har också lämnat Tacuarí och finns numera i de moderna hamnkvarteren i Puerto Madero. Clas Henriksson är fortfarande 2019 ordförande i svenska klubben och hans hustru Anneli i kyrkorådet.

Madonna, mödrarna och Henrik Åberg

BUENOS AIRES.

Plaza de Mayo, Buenos Aires, klockan halv fyra, en vanlig torsdageftermiddag i början av december 2009. Duvorna trängs kring någon som köpt torkade majs-korn. En japansk turist fotograferar sin flickvän med presidentpalatset Casa Rosada i bakgrunden.

Detta Casa Rosada, odödliggjort i filmatiseringen av musikalen Evita, där Madonna sjunger *Don't cry for me, Argentina*, från balkongens balustrad.

De vita och ljusblå flaggorna fladdrar i den del av torget som i princip ockuperats av veteraner från Malvinaskriget. De håller 24-timmarsvakt på torget, i protest mot att de inte fått en riktig pension, eller ens ett erkännande, efter sina insatser i generalernas misslyckade krig om Falklandsöarna, under 1980-talet. Allt sedan dess sitter de här under palmerna, som en påminnelse om sin existens. Hukande och rökande, småpratande, med matekoppen i handen.

Alla presidentens män ska kunna se dem.

Det är liv och rörelse. Karlar i slips och kvinnor i byxdress hastar förbi, på väg till, eller från, någon av de byråkratiborgar som omgärdar torget.

Som på en given, tyst signal rullas en banderoll ut, de alerta turisterna greppar sina kameror. Det är dags. Sakta sätter sig en rad äldre kvinnor, i dag snarast gamla gummor, i rörelse, i bredd runt självständighetsmonumentet.

De bär vita hucklen med korsstygnbroderad text i ljusblått, som berättar vilka de är.

De är mödrarna på Plaza de Mayo.

Det blir nästan högtidligt tyst. Bara ljud av människors rörelser och tramp av skor, och någonstans i periferin, en ung kvinna som korsar torget med sin mobiltelefon i högsta hugg. Till och med några amerikanska turister slutar babbla, och för ett ögonblick blir vi alla tagna av kraften, och orubbligheten, i de gamla kvinnornas vackra ansikten. Några bär solglasögon. Det är en värdig procession.

Mödrarna på Plaza de Mayo har vandrat här sedan den 30 april 1977. I trettiofyra år.

Ingenting, och ingen, har kunnat stoppa dem.

De kräver sanningen om sina barn som försvann under det smutsiga kriget, militärdiktaturen under generalerna Videla, Viola, Galtieri och Bignone.

Några av mödrarna har gått samma öde till mötes som sina barn; kidnappats och hittats döda, ilandflutna på kusten.

Inte ens det har stoppat mödrarnas envetna marsch.

Det är en stark scen som utspelar sig framför Casa Rosada, också denna torsdagseftermiddag, då presidenten heter Cristina Fernández de Kirchner.

Kanske hukade någon av diktaturens generaler bakom sitt skrivbord, på åttiotalets torsdagar. Alldeles säkert förbannade han mödrarna, och den uppmärksamhet de fick, men lika säkert förstod han ändå inte att förstå styrkan i den tysta protesten.

Den president som på senare tid har fruktat medborgarna på Plaza de Mayo mest, är nog ändå Fernando de la Rúa. Han var den olycklige som besatt ämbetet då den argentinska ekonomin totalt kollapsade 2001, och argentinarna gav sig ut på gatorna för att kräva tillbaka sina sparpengar från bankerna. På Plaza de Mayo fullkomligt belägrade folkmassorna presidentpalatset, och de la Rúa såg ingen annan utväg än att underteckna sin avskedsansökan och lämna palatset i helikopter.

I dag är de la Rúa annars mest känd som mannen som aldrig på allvar blir popsångerskan Shakiras svärfar, då sonen och den colombianska artisten, till skvallerprensens förtvivlan, varit förlovade under många år, utan att komma till skott.

Casa Rosada, den argentinska presidentens arbetsplats, är landets politiska centrum.

Sitt nuvarande utseende har byggnaden haft sedan 1800-talets sista år, då huvudpostkontoret, (snarast postpalatset), byggdes samman med regeringsbyggnaden. Det var arkitekten Francesco Tamburini, från Italien, som fick det grannliga uppdraget. Det är också Tamburini som får all credit i högtalarna på turistbussarna som ständigt rullar förbi.

Det finns olika förklaringar till varför huset är rosa. En är att president Domingo Faustino Sarmiento ville att de båda rådande politiska falanger som fanns skulle vara representerade; los unitarios, unionisterna, var de vita, och los federales, federalisterna, de röda. Blandningen blev rosa. En annan källa säger att det blandades oxblod i färgen, för att byggnaden bättre skulle stå emot tidens tand.

Posthuset stod klart 1878. Då var det den svenske arkitekten Carl August Kihlberg som stod för husets utformning, och dåvarande presidenten Julio Argentino Roca blev så förtjust i huset att han gav en annan svensk arkitekt, Henrik Åberg, i uppdrag att bygga ett regeringspalats i samma stil som postkontoret.

Det gjorde Åberg.

Henrik Åberg var östgöte, från Linköping, och efter utbildning på Konstakademin, emigrerade han till Argentina 1869.

Han gjorde sig snabbt ett namn och var under en tid till och med chef för den statliga byggnadsstyrelsen i Buenos Aires. Som arkitekt är han upphovsman till flera kända byggnadsverk i Argentina: Naturhistoriska museet i La Plata, Vetenskapsakademien i Córdoba och José de San Martíns gravkor i Buenos Aires.

Dessutom skaffade han sig en egen anseelig förmögenhet på privata mark- och fastighetsspekulationer.

Överraskande plötsligt realiserade han 1886 alla sina tillgångar, och flyttade till Europa som 45-åring, med motiveringen att han led av ohälsa. Där slog han sig ned i San Remo, på italienska rivieran, och byggde sig en ståtlig villa, efter att ha studerat akvarellmålning i Paris.

Han gifte sig med Olga, en syster till den finska primadonnan Hortense Synnerberg, den tidens affischnamn på La Scala i Milano. När Åberg avled 1922 donerade han en halv miljon kronor till Linköpings stad, som kunde bygga Linköpings museum.

Från tsarens Ryssland till Peróns Argentina

BUENOS AIRES.

Fram tills för bara några år sedan trodde Alex Lindblom i Buenos Aires, att hans pappa Gösta var född på en båt, på väg mot Argentina.

Då fick han av en händelse kontakt med nästkusiner i Malmö, som tidigare varit okända för honom, och mitt i livet rullades en helt ny släkthistoria upp. Pappa Gösta var i verkligheten född i Sankt Petersburg, i tsarens Ryssland, och han kom som sjuåring till Argentina.

Historien om Göstas pappa, Julius Lindblom, är ett spännande stycke utvandrarhistoria.

Jag träffar Alex Lindblom på klassiska Café Tolón, i hörnet av Avenida Santa Fé och Avenida Coronel Díaz, i Palermo i centrala Buenos Aires. Han heter faktiskt Alejandro. Han är tvillingbror. Han skulle ha hetat Alex och brodern Axel, men eftersom de föddes under Peróns glansdagar i mitten av 1950-talet, så var det, mer eller mindre, påbud att döpa barnen till rejäla argentinska namn. Alex blev således Alejandro och Axel blev istället Andres.

Det är Uno Wilhelmsson i Malmö, som berättar om hans farfars äventyrliga liv.

Uno är född och uppvuxen i Perstorp, och redan 1935, som fem-åring, minns han att hans pappa berättade om sin äventyrlige bror, Julius.

Julius ville komma undan värnplikten och flyttade som 19-åring till Tyskland. Det var runt sekelskiftet, och Julius hamnade i Frankfurt

am Main. Han hade gått i lära till möbelsnickare, men hade svårt att få jobb, då han inte kunde ett enda ord tyska. Men han hade tur och hamnade hos en dövstum snickare, och de kommunicerade alldeles utmärkt – på ett enkelt teckenspråk. NK, Nordiska Kompaniet, hade en möbelfabrik i Frankfurt och dem kom Julius i kontakt med. Snart fick han en förfrågan om han ville vara med och starta en fabrik i Sankt Petersburg i Ryssland. Det ville Julius gärna.

Inte bara det. Han utvecklade den ryska fabriken och tjänade bra med pengar. Han blev miljonär i rubel – en valuta som då var stark.

Men så gjorde Lenin revolution i Ryssland.

En dag då han kom till fabriken tvingades han lämna nycklarna ifrån sig, och fick beskedet att han skulle vara ute ur landet inom 24 timmar, annars väntade arkebusering. Frun Eva, och sonen Gösta, var emellertid ryska medborgare, och skulle därför tvingas stanna kvar.

Förre snickaren Julius tillverkade en låda för sina kläder, karvade ut ett lönnfack, där han fick plats med 70 000 rubel, och tog sig över gränsen. Vål i Sverige var pengarna fullkomligt värdelösa, och brorsbarnen fick istället ha dem att leka affär med.

Hustrun Eva och lille Gösta lyckades till fots, via Estland och Finland, slutligen ta sig till Sverige. Där gick redan Julius, vred sina händer, levde på ett understöd från sin arbetsgivare NK och muttrade:

– De jävla bolsjevikerna tog allt jag ägde.

När familjen återförenats fick Julius uppdraget att åka till Sydamerika och starta en möbelfabrik. 1919 for de, och strax var entreprenören Julius åter på grön kvist. Nu blev han istället miljonär i pesos. Tills Juan Peróns ekonomiska politik, eller snarare brist på sådan, körde peson i botten.

Men Julius hade lärt sig av historien. Förmögenheten hade han investerat i mark, och resten av pengarna hade han köpt guld för. När Julius sista gången reste till Sverige 1956, för ett halvårs besök hos släkt och vänner, förvarade han guld i en plåtlåda i frihamnen i Helsingborg.

Sedan reste han tillbaka till Buenos Aires och kontakten med slakten i Sverige bröts.

2007 fick Uno ett brev från en avlägsen släkting som släktoforskat.

Det inspirerade honom till att gräva efter de argentinska släktbanden. Då hittade han kusinbarnet Alex i Argentina, och på nytt etablerades kontakt över Atlanten. Alex reste till Sverige, och i april 2010 reste Uno Wilhelmsson äntligen till Buenos Aires.

Julius sonson, Alex Lindblom, jobbar som försäljningschef för Mitsubishi i Argentina, säljer metall och mineraler, och bor i förstaden Olivos i Buenos Aires, granne med presidentparet Kirchner.

Att Alex inte är överdrivet förtjust i presidenten, Cristina Fernández de Kirchner, bottnar bland annat i att hon far iväg med, eller kommer hem i, den smattrande tjänstehelikoptern praktiskt taget när som helst under dygnet.

I raden av nya svenska släktingar som Alex Lindblom i Buenos Aires med glädje kan räkna in finns en hjulbent vänsterytter med blond kalufs, från det blekingska Listerlandet – Christian ”Chippen” Wilhelmsson.

Det tycker han är extra roligt.

Drottning Sophia och den norske huliganen

BUENOS AIRES.

Säsongen 2009/2010 går det riktigt uselt för Club Atletico Boca Juniors. Inte ens på hemmaplan, den mäktiga blågula arenan La Bombonera, lyckas man särskilt bra. Det enda som kan muntra upp Bocafansen i Buenos Aires är att det i princip gått precis lika illa för ärkerivalerna Club Atletico River Plate.

Ett av säsongens glädjeämnen är dock att Martín Palermo skriver in sig i fotbollens historieböcker genom att åstadkomma det längsta nickmål som någonsin har registrerats. Mot Velez Sarsfield möter Palermo en inspark med pannbenet, och förpassar, över en olyckligt irrande målvakt, bollen i mål från otroliga 38,9 meters håll. Den matchen vinner Boca med 3-2.

I *Guinness Book of Records* finns samme Palermo noterad, av den mindre smickrande anledningen, att han missade tre straffsparkar i en och samma match. En landskamp för Argentina mot Colombia.

Förbundskaptenen Diego Maradona, själv med hjärtat i Boca Juniors, saliggör honom som Sankte Palermo, sedan han frälser nationen och i 93:e matchminuten avgör VM-kvalmatchen mot Perú. Ett mål som skickar Argentina till Sydafrika och världsmästerskapen 2010.

Inte är det många minuter Palermo spelar i VM 2010, men mål hinner han göra. I 89:e minuten sänker han Grekland med ett mål som betyder 2-0, och 36-åringen blir den äldste argentinske VM-målskytten någonsin.

Jag gläder mig personligen åt att dela födelsedag med denne extreme målskytt, som gjort flest mål i Bocatröjan genom tiderna,

(i skrivande stund 222 mål) trots att han också hunnit med ett antal matcher i spanska ligan, för Villareal, Real Betis och Deportivo Alavés.

Martín Palermo har ett argentinskt och ett italienskt pass, men saknar svensk anknytning. Den blågula tröjan som spänner över hans breda bringa, är emellertid en ständig påminnelse om Sverige, och som svensk är man nästan hedersgäst på läktaren på La Bombonera.

Boca Juniors spelar i de svenska färgerna.

Det har de gjort sedan 1907.

Under klubbens första år spelade de i en vit tröja med smala blå ränder, som gick både tvärs och längs. Men tröjorna slets hårt och det blev snart dags att skaffa nya.

Då berättas det hur styrelsens ansvariga, för att ta fram nya tröjor och nya färger, gav sig iväg till bro nummer två över Riachuelo i Boca, där en av dem, Rafael Brichetto, arbetade. Över en kopp mate skulle frågan ingående dryftas och avgöras. När meningsutbytet var som allra livligast passerade ett fartyg under bron och alla pekade på den svenska flaggan i båtens akter och ropade: Heureka.

Legenden, sann eller ej, har slagit rot i den argentinska fotbollsjälen och efter att från början ha varit en muntlig berättelse genom generationerna, står den idag stark som en okuvlig sanning, och återberättas i sightseeingbussarnas högtalarsystem, till och med på svenska, för turisterna som passerar fotbollsstadion under sina luftkonditionerade rundturer.

Johnson Lines, som under årtionden var en av den svenska sydamerikaträdens giganter, sög villigt upp historien, och efter lite konsulterande i loggböcker och ankomstrapporter, slog man fast att det var båten Drottning Sophia som hade äran att ge Boca Juniors sina färger.

Den 4 augusti 1907 spelade Boca Juniors sin allra första match i de blågula färgerna. Det var en match mot laget General Arenales, en omspelsmatch på neutral plan, i hörnet av Nazca och Gaona, efter att motståndarna protesterat mot ett tidigare resultat.

Boca vann matchen.

Vi ser några matcher med Boca på La Bombonera.

Det kostar 30 pesos (2010) att ta plats på hemmalagets ståplats-

sektion, den folkligaste läktarsektionen, som är den som av säkerhetsskäl töms sist efter slutsignalen. Men det känns ändå tryggt. Inget fylleri förekommer och folk skickar pengar, rad efter rad, i hand ur hand, till glassgubben som inte tar sig fram i mängden, och glassen återvänder samma väg till beställaren, med växelpengar.

Fotboll är kultur i Argentina, en kombination av skönhet, ständiga installationer och en de kreativa situationisternas happening.

Det är till och med så att resultatet ibland tycks av underordnad betydelse. Många på läktarna ägnar hela matchtiden åt att, med ryggen mot gräsplanen, elda resten av publiken med sånger och flaggviftning. Så kallas också publiken på La Bombonera populärt för den tolfte spelaren.

En oavbrutet trummande, ständigt sjungande, folkmassa, som oavsett matchresultatet genererar ett kompromisslöst stöd och en kärlek till laget som fortsätter till långt efter slutsignalen.

I en match mellan Huracán och San Lorenzo får vi för första gången tårgas i ögonen då San Lorenzofans innan avspark provocerar poliserna som fått det otacksamma uppdraget att hålla ordning på bortaläktaren.

Också på planen råder genomgående viss anarki, sett ur nyktra nordiska fotbollsteoretikers ögon.

Att en argentinare på fotbollsplanen hellre försöker dribbla av en eller två man, istället för att passa bollen vidare, ligger i syd-amerikanens natur. Professor emeritus Jan Lindroth förklarar det så här i en artikel om sydamerikansk fotboll, i *Svenska Dagbladet*:

”... även en civil ohörsambetsmentalitet tillkom; en motståndare skulle ses som motsvarigheten till en lagbestämmelse, ett rött ljus som skulle negligeras, dribblas bort i rebellisk anda.”

Fotboll är politik även utanför arenan.

Vi får uppleva hur presidenten Cristina Fernandez de Kirchner river upp ett gammalt radio- och TV-avtal från diktaturens tid och tillsammans med det argentinska fotbollsförbundet förhandlar över alla livesändningar av fotboll till public servicekanalerna. Till allmänhetens (läs: de röstberättigades) jubel, och de stora drakarnas förtret. Hon ger folket det folket vill ha – gratis fotboll i TV. Lite

känns det som om peronisterna i presidentpalatset läst den romerske skalden Juvenalis, som myntade uttrycket *panem et circenses* – bröd och skådespel, och i en politiskt instabil tid ger folket åtminstone skådespel.

En blågul landslagströja, eller keps i samma färger, är högvilt på läktaren i Boca.

Med lite svensk, lagom, fosterlandsstolthet gottar vi oss åt kommentarer och glada utrop från den lokala publiken. Euforin naggas i kanten först då en norrman på Svenska kyrkans julbasar, dit jag sökt mig för att kunna handla hem sill och Kalles kaviar (inom parentes sagt; till rövarpris), försöker sig på en jämmerlig historierevidering. Han påstår helt framt att båten som styrelsemedlemmarna i Boca Juniors siktade den där dagen var norsk!

När jag ber honom förklara säger han att Norge och Sverige var i union, och påstår att det var ett Kristianiaregistrerat fartyg som hade en vajande unionsflagga i aktern.

Det tar lite research, och en god vän i anspråk, att kunna motbevisa norrmannen, innan vi lugnade, och med stadig röst, kan meddela honom att om båten, trots allt hade varit norsk, då hade flaggan varit röd-vit-blå med de svenska färgerna i översta vänstra fältet och inte tvärtom, som den svenska unionsflaggan. Argentinas populäraste fotbollslag hade spelat i en röd-vit-blå tröjröra.

Rederi AB Nordstjernans Drottning Sophia hade dessutom hemmahamn Stockholm, som alla Johnsonbåtar. Ingenting annat.

Norrmannens klumpiga försök att knycka Boca Juniors själ, och samtidigt fläcka det uns av nationell stolthet vi svenskar travar runt i världen med, är det mest uppseendeväckande huligandåd vi råkar på under fotbollssäsongen 2009/10.

Den 20 januari spelar Boca Juniors en sommarmatch mot River Plate, och firar tilldragelsen med att styra ut sig i en tröja där lagets färger inte kan missförstås – en blå tröja med ett gult kors som göromos av alla norska dagdrömmar.

1

2

1. Det blågult svenska är Boca Juniors färger.

2. Varje torsdag vandrar mödrarna på Plaza del Mayo.

3. Svenska klubben är kosmopoliternas hemvist i Buenos Aires.

4. Dockan från Theresienstadt på Holocaust-museet.

3

4

5

5. Kvarters-teatern spelade Strindberg.

6. Casa Rosada, det delvis svenskritade president-palatset.

6

A.J.W. af Jochnick och en doft av krutrök

BUENOS AIRES.

På väg med en sändning livsmedel till skolan i guaraníbyn La comunidad Ka'awy poty, kör järnhandlare Andersson, svensk konsul i Oberá, runt ett extravarv med pickupen i rondellen i en liten obetydlig provinsstad. Vi är på väg norrut, mot naturreservatet Valle del Cuña Pirú.

Konsuln berättar att staden heter Aristóbulo del Valle.

Det är bara en av tusentals städer och byar i Argentina med namn efter historiska personer.

Jag har ingen aning om vem Aristóbulo del Valle är, eller rättare sagt var, förrän jag i litteraturen också konfronteras med en landsman, Axel Jonas Walter af Jochnick, och börjar intressera mig för parkrevolutionen, som pågick i huvudstaden under tre dagar i juli 1890, mitt i vintern.

Det visar sig att Aristóbulo del Valle var advokat och politiker i Buenos Aires under andra halvan av 1800-talet, och en av grundarna till rörelsen Unión Cívica.

När den argentinska ekonomin havererade, var del Valle, från sin position som senator i kongressen, snabb och anklagade regeringen för att ge ut falska pengar. Ett påstående som, sant eller osant, sköt folkets förtroende för presidenten Miguel Juárez Celman i sank. Del Valle hade inlett mullvadandet som skulle leda fram till revolutionen i Buenos Aires.

Vid sin sida i ledningen för konspiratörerna i Unión Cívica hade del Valle en annan färgstark personlighet – Leandro Nicéforo Alem.

Alem var egentligen född Alén, men hans far var aktiv i en halv-

polisiär terrorstyrka kallad la Mazorca, majskolven, som drevs av guvernören Juan Manuel de Rosas i delstaten Buenos Aires. Det finns flera olika förklaringar till att gruppen kallades just mazorca. Den mest osannolika, och kanske därför också den mest troliga, är att skalade majskolvar trycktes upp i anus på fångarna för att pressa ur dem diverse bekännelser.

Alems far, Leandro Alén, arkebuserades när tiderna ändrades, och sonen tröttnade snart på att kallas den hängdes son. Han gjorde sig kvitt ett besvärande påbrå, och unge men fattige Leandro gjorde karriär i armén. Han befordrades till kapten i kriget mot Paraguay innan han gjorde entré i socialistkretsarna.

Alem är idag en något lite större stad än Aristóbulo del Valle, också i Misionesprovinsen, några mil sydväst om Oberá. En oktoberdag rullar jag genom staden tryggt tillbakalutad i min semicama, halv-sängsplats, i bussen på väg tillbaka mot Buenos Aires. En huvudstad som i kölvattnet på den finansiella krisen 2001, fortfarande dagligen skakas av demonstrationer och folkliga protester mot sociala orättvisor, arbetslöshet och ökande ekonomiska klyftor.

Även om kraftfulla smällare bränns av i demonstranternas eftertrupper och flygbladen regnar över kvarteren kring Avenida de Mayo under våren 2009, känns det ändå som om det är en bra bit kvar till ett upprepande av det som hände några vinterdagar för snart 120 år sen.

Klockan fyra på morgonen, lördagen den 26 juli 1890, intog de revolutionära grupperna sina positioner. De koncentrerade sig till Artilleriparken vid Plaza Lavalle, Plaza Libertad och gatorna där-omkring – inte ens en kilometer från presidentpalatset Casa Rosada, som dock i det närmaste lämnats obevakat. Regeringen och dess trupper valde istället att göra garnisonen vid nuvarande Plaza San Martín och järnvägsstationen Retiro till sitt högkvarter.

Tre timmar senare gör tre svenska musketörer entré i revolutionen, ditlockade av smattret från Remingtongevär. Kanske också av en och annan krevad av strategiskt utplacerade Kruppkanoner. De tre männen är Carl Fredrik Waern, Märten Henrik Mannerstråle, och så denne Axel Jonas Walter af Jochnick.

Jag intresserar mig särskilt för den sistnämnde, inte för att han

anses vara en slagskämpe av rang, vars största intresse så här långt under vistelsen i Buenos Aires har varit att slå norska skeppare på käften på den skandinaviska klubben, utan därför att jag tidigare stiftat bekantskap med hans bror Carl Jonas Walter. Han deltog som officer i kung Leopolds terrorapparat, polisstyrkan La Force Publique i Kongo, tillsammans med hundratals andra svenskar, under den blodigaste och mest hänsynslösa koloniseringen av Afrikas hjärta.

Släkten af Jochnick är ursprungligen från den tyska enklaven Danzig i Polen, men utvandrade till Sverige redan på 1700-talet, och en av ätteläggen adlades af Jochnick i början av 1800-talet.

På morgonen den 26 juli 1890 befinner sig nu Axel Jonas Walter af Jochnick plötsligt mellan revolutionärernas eld och en avancerande, ridande polis, några kvarter från Plaza Lavalle.

Han hade ett knappt års erfarenhet som underlöjtnant vid Wendes artilleriregemente i Kristianstad tretton år tidigare, och insåg snabbt möjligheterna att få fräscha upp gamla kunskaper i konsten att hantera artilleripjäser. Kanske ville han göra en insats. Kanske ville han bara leka lite. Han ger sig utan att tveka in i krigszonen, norpar en uniformsmössa, en kepi, och riktar in sig på en kanonbesättning som ser lagom tafatt ut. Där tar han kommandot, laddar och brassar på, tills ammunitionen är slut. Då byter han än en gång huvudbonad och traskar över till motsatta lägret, för att betrakta, och summera, resultatet av övningen.

Kamraterna Waern och Mannerstråle tar samtidigt tillfällig tjänst som krypskyttar på de omgivande taken.

I tre dagar pågick revolutionen innan striderna var över. Uppskattningsvis dog 150 personer i kraftmätningen mellan de uppriska och regeringsstyrkorna. De sårade på gatan togs om hand av bland annat Juan Bautista Justo, som till eftermäle åtminstone fått en järnvägsstation i huvudstaden uppkallad efter sig. Han var läkare, journalist och marxist, och en kuriös uppgift berättar att han några år därpå var den förste som översatte *Das Kapital* till spanska.

En ledande politiker från Córdoba yttrade efter stridernas avslutande:

– Revolutionen är besegrad, men regeringen avled.

Följdriktigt avgick också presidenten Juarez Celman några dagar senare och vicepresidenten Carlos Pellegrini tog över.

Historien spinner sina nät, och trådarna hänger härs och tvärs genom tid och rum. När jag en tid senare tagit mig ut till Lago San Roque i bergen, några mil utanför Córdoba, möter jag Miguel Juarez Celman för första gången. Gjuten i brons betraktar han den en gång så mäktiga dammbyggnaden.

Parkrevolutionen i huvudstaden fick det eftersträfvade resultatet att bli av med presidenten, men lyckades inte fullt ut. Vicepresidenten tog över och regeringen satt kvar. I efterhand har historiker konstaterat att det troligen var en konspiration i konspirationen som gav den här utgången. Upprorsmännen skulle utan problem ha kunnat avancera till presidentpalatset, men general Campos som ledde de revolutionära styrkorna vid artilleriparken, gav kontraorder och lät trupperna stanna kvar vid Plaza Lavalle. Det gjordes med den udda motiveringen att soldaterna skulle lära känna varandra och att det dessutom skulle vara lättare att sköta mathållningen. När detta sedan ifrågasattes, förklarades det uteblivna framryckandet med att det var en militär taktik att stanna och locka in regeringstrupperna i en fälla. Sanningen var att Campos gjort en uppgörelse med alla presidentens män för att förhindra att Alem och del Valle skulle hamna i makt-position.

Den svenska insatsen i den lätt farsartade revolutionen, bleknar till en stunds lek med skarpa skott, och döda och blodiga offer.

af Jochnick fortsatte efter striden och tiden i Buenos Aires, till ett järnvägsbygge i Minas Gerais i Brasilien. Sedan lämnade han Sydamerika för Chicago, där han startade ett gymnastikinstitut och senare avled. Gymnastiken var han väl förtrogen med sedan tidigare, utbildad som han var vid doktor Kjellbergs, på den tiden, berömda gym i London. Han drev senare en egen rörelse i Berlin, där bland annat Bismarck uppges ha tillhört de regelbundna besökarna. Sina färdigheter i fäktning lärde han ut på militärhögskolan i Chile, innan han tog sig över Anderna till Buenos Aires.

Ett stort svenskt företag som heter Oriflame har verksamhet i 60 länder, marknadsför omkring 600 olika kosmetiska produkter och

har mer än 6000 anställda runt om i världen. Företaget grundades 1967 av bröderna Jonas och Robert af Jochnick.

I takt med 2000-talets märkliga mode att bära kamouflagemönstrade kläder, kanske det är dags för bröderna att söka inspiration i släktleden och lansera den nya, manliga doften Axel Jonas Walter – svensk macho med en oskuldsfull aning av krutrök.

Kalles kaviar i Svenska kyrkan

BUENOS AIRES.

En handfull kvarter från vår lägenhet i San Telmo i Buenos Aires ligger den breda avenyn Paseo Colón, som en avdelare mellan de gamla hamnkvarteren och själva staden.

Paseo Colón, odödliggjord i Evert Taubes visa om Fritiof Andersson och dennes öde, då han för en flickas skull hamnade i fängelse.

”Jag var ung, jag var fri, jag var full, jag var kär, och då vet man hur illa det går ...”

Paseo Colón binder ihop San Telmo med La Boca vid Parque Lezama. Även om de flesta av de gamla hamnkrogarna från Taubes tid är borta, och har ersatts av McDonalds, så är det fortfarande ett område som kan ge obehagliga överraskningar.

Vi utsätts själva för ett väpnat rånförsök.

Fast bara med vattenpistol.

När vi passerat ett leende par i medelåldern vid en busshållplats så känner jag något vått i nacken. Tittar upp – kanske en duva, men vänder mig om, och då kommer damen från busshållplatsen omedelbart rännande med en trasa. Jag ser på sonens rygg att han också blivit beskjuten med någon grön gegga, och inser, att om vi släpper någon av dem nära inpå oss, är vi av med plånbok, kamera och annat. Så, det är bara att svära en ramsa på svenska, och se till att komma därifrån. Det gör vi.

Plånboken har jag redan hunnit förlora en gång. Men då ringde en man (tjuven själv?) upp och berättade att han hittat den. Utan pengar, men med kontokort, körkort och kort på barnen kvar. En stund senare

kom han, höstade in hittelön och lämnade tillbaka plånboken.

Tack och lov att jag hade ett långt och fullkomligt omöjligt mobilnummer som jag inte hunnit memorera. Lappen i plånboken blev min kontokortsförsäkring.

Mellan hamnen och Paseo Colón ligger den tysta, och till synes bortglömda, gatan Azopardo. Här ligger den svenska kyrkan i Buenos Aires, i en mörk tegelbyggnad sedan 1944.

Svenska kyrkans historia är i mångt och mycket berättelsen om den svenska handelssjöfarten.

När jag första gången besöker den svenska, numera nordiska, kyrkan i Buenos Aires, förnimmar jag nästan Harry Martinsons tunga andetag och kolrökshosta, sviter efter hans långa dagar som eldare över Atlanten. Här kunde han få en stunds ro och vila efter resan, i ett robust samlingsrum med låga bokhyllor och nötta bokryggar, några fåtöljer och läsestolar.

Men det stämmer inte i tid. Martinson eldade sig över Atlanten på 1920-talet och i *Resor utan mål* sitter han istället i den norska sjömanskyrkan på parallellgatan avenida Ingeniero Huerta. Rastlös och vresig efter en hård resa tänker han:

”Ge oss ett badrum i vart fartyg ... ett dagrum i var båt, med bokhyllor och bänkar! ... Ge oss sjömansprästerna också, men utan kyrklighet ...”

Den svenska handelsflottans trafik på Buenos Aires ebbade ut under sjuttioalet och åttiotalet, och är i princip helt borta idag.

Norska sjömanskyrkan som Martinson kontemplerade i, revs av militärdiktaturen 1978, för att ge plats åt en motorväg.

Den svenska kyrkan var på väg mot samma öde, då avenida Juan de Garay skulle breddas, men då slog stadsplanerarna själva bakut mot beslutet, och förklarade kyrkan som byggnadsminnesmärke.

Verksamheten har ändrats genom decennierna. Den besöksgrupp som i mitten av 1900-talet var den självklara, de svenska sjömännen, är utdöd. Istället har kyrkan, förutom naturligtvis den rent andliga verksamheten, sökt sig en ny väg som förmedlare av svensk kultur.

Varje månad visar kyrkan svensk, eller nordisk, film och efter filmen är det debatt och kyrkkaffe. Jag ser Roy Anderssons film *Du levande* i en skön soffa i kyrkans samlingsrum. Vi är ett fyrtiotal personer i lokalen. Filmen är textad på spanska och blir därför en utmärkt språklektion. Det är ganska korta meningar och ett bra, lågt tempo för inläring av nya glosor.

I den efterföljande debatten får jag känslan av att jag och sonen är de enda svensktalande i lokalen. Ingen halvfull Fritiof Andersson på bakre rad, ingen lungsiktig Martinson på en träbänk vid sidan av. Istället spansktalande paranta damer och herrar som anländer i taxi.

Jag tänker framåt. Hur ser det ut här om tio år?

För kyrkan måste det religiösa vara huvudsaken. I dag heter prästen Andres Albertssen, är född i Argentina, men med danska mor- och farföräldrar.

Om tio år – är det då ens lönt att ringa till mässa för gudstjänst på svenska?

Jag ska fråga då jag går dit på den årliga julmässan, dricker glögg, äter lussekatter och handlar knäckebröd och Kalles kaviar.

Från Hitlers Tyskland till Peróns Argentina

BUENOS AIRES.

Jag ringer på dörrklockan till Holocaustmuseet på calle Montevideo i centrala Buenos Aires. Efter en kort stund öppnas porten och en kortväxt, vänlig man släpper in mig.

Det kostar tio pesos och jag får ett par buntar stenciler och några broschyrer i handen. Detta är Latinamerikas enda museum om förintelsen.

Jag har nyligen läst Isser Harels bok *Huset på Garibaldigatan* om hur Mossad för nästan exakt femtio år sedan spårade upp och fångade in Adolf Eichmann i Argentina. Och hur de sedan förde honom till Israel för rättegång och slutligen avrättning.

Under läsningen om Eichmann kan jag referera till gator och caféer, som Mossads män besökte under kartläggningen av Eichmann, eller som han kallade sig i Argentina, Ricardo Klement.

För bara några år sedan hittade en ung forskarstudent passet som Eichmann lyckades utverka av den italienska delegationen vid Internationella Röda Korset i Geneve. Med det på fickan försvann han till Sydamerika, och förvandlades till en anonym tjänsteman i San Fernando, norr om Buenos Aires.

När jag står i museet och ser bilderna från Auschwitz och de andra förintelselägren, är det en scen i en lägenhet på Näsbychaussén i Kristianstad, som kommer för mig. Jag satt en eftermiddag för några år sedan, och pratade med Gienia Johannesson, som tillbringade praktiskt taget hela kriget i tysk fångenskap, varav en fruktansvärd tid i Auschwitz. Hon kom levande därifrån, och